

BOOK REVIEW

Eyal Ginio, *The Ottoman Culture of Defeat: The Balkan Wars and Their Aftermath*, London: Hurst & Company, 2016. 377 p, ISBN: 978-1-84904-541-4

Cengiz Yolcu*

Balkan Savaşı, hem Osmanlı hem de dünya tarihinde yalnızca sonuçları itibarıyla değil, harp tekniklerine getirdiği yenilikler bakımından da bir dönüm noktası teşkil eder. Öyle ki, bu savaş, cephe savaşının yerleşim yerlerine taşınması ve cephede savaşan askerlerin yanı sıra cephe haricindeki sivillerin de katılımlarıyla birlikte “modern harp mekanizması”nın ilk ve küçük ölçekteki bir örneği olmuştur. Balkan Savaşı esnasında sivil halk, ilk defa “askerî hedef” ve “düşman” olarak addedilmiştir.

Osmanlı Devleti bakımından Balkan Savaşı'nın sosyal ve ekonomik neticeleri çok çarpıcı olmuştur. Savaşın neticesinde Rumeli'nin kaybıyla birlikte imparatorluk yalnızca geniş toprakları değil, aynı zamanda yüksek oranda gelir kaynağı sayılan arazileri de yitirmiştir, ki bu durum Osmanlı Devleti'ne ağır bir ekonomik yük teşkil etmiştir. Ekonomik tesirinin yanı sıra savaş insani trajedilere sebep olan zorunlu göçleri de başlatmıştır. Öyle ki Balkan Savaşı'nın yaralarını neredeyse tüm yirminci yüzyıl boyunca iyileştirmek mümkün olmamıştır. *Hürriyet'inlânı*

* İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümü, e-mail: cengizyolcu@gmail.com

(İkinci Meşrutiyet) ile başlayan Osmanlı Müslümanları ve Gayrimüslimleri arasındaki “uhuvvet asrı” da, savaşın sonunda, üstünden daha beş yıl geçmişken hitam bulmuştur.

Balkan Savaşı'nı takip eden yıllar yeni bir millet idealinin şekillenmesi ve öne çıkmasına zemin hazırlamıştır. Toplumda öne çıkan dinî karakterin yanı sıra Balkan Savaşı'nda yaşanan şok ve travma ile, daha öncesinde belli bir aydın grubu çerçevesinde kalan Türk milliyetçiliği ideali hem halk arasında yaygınlık kazanmaya başlamış hem de devletin idarî kadrolarında ve politik kültürde destekçi bulmaya başlamıştır. Böylelikle Osmanlılık terk edilirken Türk milliyetçiliği gittikçe kuvvetlenerek destekçi kazanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin siyasal ve sosyal tarihindeki dönüm noktalarından biri olan 1912-1913 yıllarında meydana Balkan Savaşı'nın yüzüncü sene-i devriyesini takip eden yıllarda mevcut literatüre birçok yeni eser ilave olundu. Askerî ve siyasî veçheleri ağırlıklı olarak ele alınan harbin sosyal ve kültürel boyutlarını ve tesirlerini değerlendiren çalışmalarla zenginleşen literatüre bir katkı da Eyal Gıno'nun *The Ottoman Culture of Defeat: The Balkan Wars and Their Aftermath* başlıklı eseriyle geldi.

Eyal Gıno'nun, mevcut literatürde kökleşmiş iki anlayışın, yani Balkan Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin “imparatorluk” vasfını “ulus-devlet”e dönüştürmekteki rolünü ve adeta bir savaşlar yüzyılı olan yirminci asırda meydana gelecek kitlesel kıyımların bir öncülü olmak sıfatını yani ağırlıklı olarak harbin siyasî boyutlarını ele alan ve tartışan çizgiyi terk etmek taraftarı olduğu anlaşılıyor. Bunun yerine Balkan Harbi'nin yalnızca Müslümanlar değil halihazırda imparatorluk tebaası Hıristiyan ve Yahudilerin sosyal hayatları üzerindeki etkilerini ve aynı dönemde Avrupa'da revaçta olan tartışmaları dikkate alıp değerlendirmeyi tercih ettiğini söylemek mümkün.

The Ottoman Culture of Defeat, giriş ve sonuç bölümlerinin yanı sıra altı ana bölümden oluşmakta. Balkan Savaşı'nda Osmanlıların mağlubiyeti ve bu yenilginin meydana getirdiği felaket hissiyatı üzerine bina edilen kitabın giriş kısmında Osmanlıların “küçük komşu” olarak nitelediği Balkan devletlerinin bağımsızlıklarını elde etmelerinden 1912 yılı sonbaharında yakın zamana değin tâbi oldukları Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmelerine kadar geçen süreçte meydana gelen siyasi hadiseler ana hatlarıyla belirtilmekte, Balkan

Savaşı'nın tarihyazımında ne şekilde ele alındığı ortaya konulmaktadır. Askerî yenilgilerin modern toplumların -bilhassa Batı ve Japonya cemiyeti- mobilizasyonu ve yeniden şekillendirilmesi üzerindeki etkisini Wolfgang Schivelbusch'un "mağlubiyet kültürü" (*culture of defeat*) kavramı bakımından değerlendirilmesi Gino'nun çalışmasının da hareket noktasını teşkil etmektedir. Schivelbusch'un Amerikan İç Savaşı'nda güney eyaletlerinin, sonrasında Fransa ve Almanya'nın tarihsel belirleyiciliği olan savaşlarda yaşadıkları mağlubiyetlerin neden olduğu psikolojik ve kültürel sorunların ilgili toplumlardaki tesirlerini açıklamak için kullandığı "mağlubiyet kültürü" tabiri Gino tarafından Balkan Savaşı "hezimetini" tecrübe eden Osmanlı toplumunun durumunu değerlendirmek amacıyla tartışılmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde Balkan Savaşı, ağırlıklı olarak Osmanlı kaynakları ve ikincil literatür kullanılarak kronolojik bir biçimde anlatılıyor. Yazarın bu bölümde altını çizdiği husus kendine güvenli ve coşkulu bir halde savaşa başlayan Osmanlıların çok geçmeden alınan yenilgiler üzerine mahcup ve şaşkın mağluplar haline gelmesidir.

İkinci bölüm aynı zamanda kitabın teorik çerçevesi de olan "mağlubiyet kültürü" kavramına ve Balkan Harbi hezimetinin Osmanlı toplumunu sosyal, siyasal, kültürel ve düşünsel olarak ne şekilde etkilediğine ayrılmış. Zira cephede yaşanan kayıpların yarattığı etki cephe gerisinde manevî olarak savuşturulmaya çalışılmış, eli kalem tutan Osmanlıların başını çektiği siviller mağlubiyetten ders çıkarmanın ve savaş sonrasında yeniden canlanmanın yollarını aramaya başlamışlardır.

Mevcut durumun karamsarlığından kaçış, ütopyik bir gelecekteki iyileşme ve millî uyanış imkanlarının araştırılması atmosferinin hakim olduğu dönemi tasvir eden üçüncü bölümde ayrıca Osmanlı yazarları ve entelektüellerinin başını çektiği değişim, uyanış, kurtuluş, canlanış söylemlerinin toplumun yeniden biçimlendirilmesindeki etkileri tartışılmaktadır.

Üçüncü bölümün ana unsurlarından olan değişim, yenilenme söylemi dördüncü bölümde yeniden gündeme getirilir. Ancak bu bölümde geleceğin yenilenip arınmış, kendine güvenli Osmanlı toplumunu yaratacak özneler olarak çocuklar ön plana çıkarılmışlardır. Yeni Osmanlı cemiyetinin tesis edecek çocuklar için üretilen eserler, bu eserlerde kullanılan dil ve söylem

doğrudan doğruya Balkan Savaşı'nda karşılaşılan hezimete bir karşı tepki olarak meydana getirilmiştir. Dönemin çocuklara yönelik literatüründe kullanılan ana kavramların "intikam" ve "kin" olması söz konusu tepkiselliğe işaret etmektedir.

Beşinci bölümde Ginio, savaşın yaralarının iktisadî alanda nasıl sarılacağı yönünde döneme hakim olan havayı tartışmaktadır. Gayrimüslimlerin hakim olduğu iktisadi alanın Müslümanlar eline geçmesini hedefleyen ve "sivil muharebe" olarak da tabir edilen "millî iktisad" kavramı Balkan Savaşı ile zarar gören Osmanlı kuderetini yeniden diriltecek en önemli unsurlardan birisi olarak görülmektedir. İstanbul ve İzmir başta olmak üzere imparatorluğun diğer ticarî merkezleri bu yeni muharebe alanının cepheleri addedilmişlerdir. Balkan Savaşı'nda fitili yakılan millî iktisad düşüncesi takip eden yıllarda özellikle de Birinci Dünya Savaşı sonrasında iktisadî hakimiyetin Müslümanlar eline geçmesi şeklinde tezahür edecektir.

Ginio'nun kitabının altıncı bölümü Balkan Harbi'nde özellikle Müslüman Osmanlılar için yegane ümit kaynağı olan Edirne'nin Bulgar ve Sırp ordularının elinden geri alınması üzerinde durmaktadır. Edirne'nin, "eski payitaht"ın istirdadı Müslüman Osmanlılar için kısa süreli bir "zafer kültürü" meydana getirmiş, ancak belki de daha dikkat çekici bir biçimde 1908'de "Hürriyet Kahramanı" olarak ortaya çıkan Enver kültürünü bir adım daha ileriye taşıyarak "Edirne Kahramanı" Enver'i yaratmıştır.

Son bölümde ise Balkan Harbi ve bu savaşta karşılaşılan yenilginin mirası değerlendirilmekte, Ginio, Osmanlı yönetici kadrolarının ya da yazarın ifadesiyle "mağlubiyet kuşağının" gelecek yıllardaki politikalarını şekillendirmedeki önemini işaret etmektedir. Mağlubiyet, geri çekilme ve bozgunun sebep olduğu korku özellikle Müslüman Osmanlılar için bir felaket olarak addedilmiş, Rumeli'nin terk edilmesi sonrasında Anadolu'nun yeni yaşam alanı haline getirilmesi için bu coğrafyadaki Hristiyanların da kaderini şekillendirilmiştir. Balkan İttifakı ordularının işgalinde kalan Trakya'daki Bulgar ve Rum ahalinin Osmanlı Devleti'ne bağlılığı sorgulanır hale gelmiş, hatta literatürde üzerinde yeterince durulmadığını düşündüğüm bir hadise Trakya'daki Bulgar cemaati ve Bulgaristan'ın Osmanlı sınırındaki Müslümanların mübadelesi yaşanmıştır.

Eyal Ginio'nun çalışması Balkan Savaşı literatüründe geniş

yer kaplayan, savaşın askerî hareket muvacehesinden değerlendirilmesi eğiliminin ötesinde savaşa cephe gerisinden bakan, sivil halk üzerindeki etkilerini de göz önünde bulunduran ve tartışan bir eser olması bakımından dikkate değerdir. Kitap aynı zamanda savaş zamanında neşredilen Osmanlıca, Arapça, Fransızca ve Ladino dillerindeki süreli yayınlar, kitaplar ve arşival malzemenin kullanılması ve değerlendirilmiş olması, böylelikle harbin cephe gerisini ne şekilde etkilediğini, “sıradan halkın” hissettiği korku, endişe ve yılgınlık duygularını yansıtmaları dolayısıyla da gayet önemlidir.

